

TÜRKİYELİ GÖÇMENLER, ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE KÜLTÜRLERARASILIK (ALMANYA ÖRNEĞİ)

Cengiz KANIK*

Özet

1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'den Almanya'ya yapılan göç ile birlikte bugün üç milyon civarında Türkiyeli göçmen Almanya'da yaşamaktadır. Farklı bir din ve kültür içerisinde yaşamaya çalışan Türkiyeli göçmenlerin bu toplumla ilişki biçimleri kendi içerisinde farklılaşmaktadır. Aynı zamanda Alman kamuoyunda buna bağlı olarak bu ilişki biçimi tartışmalarda yer almaktadır. Türkiyeli sivil toplum örgütleri de kendi arasında bu tartışmalara katkı sunmaktadır.

Bu makalede çokkültürlülük konusunda yapılan tartışmalara, Alman toplumunun Türkiyeli göçmenlere yönelik tutumlarına ve Türkiyeli göçmenlerin Almanya'daki toplum ile olan ilişkilerinde kendilerini nasıl konumlandıklarını değerlendirecektir.

Anahtar Kelimeler

Türkiyeli göçmenler, çokkültürlülük, kültürlerarasılık, Almanya.

* Yrd. Doç. Dr., Siirt Üniversitesi Din Sosyolojisi ABD.

The Immigrants From Turkey, Multiculturalism And İnterculturalism (Germany Sample)

Abstract

Today around three million immigrants from Turkey live in Germany with the migration from Turkey to Germany since 1960s, The immigrants of Turkey live in different religions and cultures. There are different form of relationship with German society. So this form of relationship determined discussions in the German public opinion. At the same time Turkish non-governmental organizations also contribute to this discussions.

This article will take on debate on multiculturalism and how immigrants of Turkey posit themselves in Germany society.

Keywords

Immigrants from Turkey, multiculturalism, interculturalism, Germany.

Giriş

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınma sürecine giren Batı Avrupa ülkeleri, kendi işgücündeki eksiklikleri, daha az gelişmiş ülkelerden karşılamaya çalıştılar (Perşembe, 2005:62). Batı Avrupa ülkelerini dışarıdan işgücü almaya iten etkenlerin başında II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı insan kaybindan kaynaklanan demografik özellikler ve sanayileşmenin hız kazanmasıyla meydana gelen ekonomik büyüme gelmekteydi (Canaan, 1995:11-12). Bu nedenlerden dolayı Avrupa ülkelerinde yaşanan işgücü açığının kapatılmasına yönelik olarak misafir işçi programı başlatılmıştı. 1 Eylül 1961'de Türk- Alman işgücü sözleşmesinin ardından süreç hız kazanmıştı (Perşembe, 2005:13). Avrupa'ya işçi işgücü göçü etnik ve ulusal kökenli çeşitlilik göstermekteydi. Yabancı işçilerden bir bölümü kolonileşmemiş ülkeler olan İtalya, İspanya, Portekiz, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'den gerçekleşmişti. Diğer taraftan Fransa, İngiltere ve Hollanda eski sömürgelerinden göç almıştı. Hindistan, Pakistanlı işçiler İngiltere'ye, Kuzey Afrikalılar Fransa'ya Endonezya, Surinam ve Antililer ise eski sömürgecileri Hollanda'ya göç etmeyi tercih etmişlerdi (Küçükcan, 1996: 16). Türkiye açısından baktığımızda, bu göç 20. yüzyılın son büyük göçüydü. Türkiye'den Avrupa'ya yapılan bu göçün, iki önemli özelliğinden bahsedebiliriz. Birincisi, tarım toplumundan sanayi toplumuna, ikincisi İslam toplumundan Hıristiyan bir topluma yapılmasıdır (Karagöz, 2007:21-22).

İş göçünün Avrupa'ya yönelmesinde birey kadar devlet de istekliydi. Birey açısından daha iyi bir gelecek açısından göç önemli bir fırsattı. Devlet ise özellikle işsizliğe çözüm getirmek, ülkedeki döviz azlığına çare getirmek için ekonomik getirileri de hesaba katarak dış göçe önemli misyon biçmişti (Gitmez, 1983:103). Bu yüzden Türkiye Devleti Almanya ile yaptığı anlaşmaların ardından 1964 yılında Avusturya, Belçika ve Hollanda, 1966 yılında Fransa, 1967'de İsviçre ve 1970'de ise İngiltere'yle anlaşmalar imzalamıştır (Abadan-Unat, 2002:129). Bu anlaşmalar sonucunda pek çok işçi Türkiye'den Avrupa'ya gitti. Göç esnasında zaman zaman işçi sayısı artarken zaman zaman azalma göstermiştir. Batı Avrupa'ya Türk işçi göçünün en yüksek sayıda gerçekleştiği dönem 1961- 1973 yılları arasındadır. 1961 -1975 yılları arasında İş ve İş Bulma Kurumu (İİBK) verilerine göre, 805.000 işçi İİBK aracılığıyla yurtdışına çalışmaya gönderildi. Bu zaman zarfında 120.000 ile 150.000 arasında kaçak işçinin de yurtdışına gittiği tahmin edilmektedir. Göçmenlerin çoğu, Türkiye'nin 100 hane 300-400, ile 3.000-4.000 arasında değişen yaklaşık 43.000 köyünden gelen işçilerdi. Tamamı niteliksiz değildi. Duvarcı, marangoz ve matbaa işlerinde nitelikli işçiler olarak yurtdışına göç etmişlerdi. (Martin, 1991:3,53, 62). Bu esnada işçiler açısından iki problem ortaya çıkmıştı. Birincisi göçmenlere verilen işlerin düşük statülü ve çalışma koşulları açısından ağır olmasıydı. İşçiler, göçü kısa vadeli düşündüklerinden bu sorunu bir şekilde zihnen çözümlemişlerdi. İkincisi, Batı Avrupa'ya işgücü göçü esnasında bu ülkelerin planlı bir işgücü politikasının olmayışından kaynaklanan çeşitli sorunlar ortaya çıkmış ve bunlar kısa vadeli çözümlerle giderilmeye çalışılmıştır (Taşdelen, 2001:3-4). 1973 petrol krizi nedeniyle, tüm Batı Avrupa'da işçi alımı durdurulmuştur (Perşembe, 2005:67). 1973 yılında Türkiye'den Almanya'ya 103.753 işçi gitmesine karşın, 1975'te sadece 640 işçiye çalışma izni verilmişti. Bir ülkede sosyo-ekonomik yapının zayıflığı, sosyal güvenlik sisteminin yetersizliği ve siyasal anlamda baskı gibi nedenler, kişilerin daha gelişmiş ve demokratik yerlere göç etmesine neden olmaktadır (Şen-Koray, 1993:17). Bu nedenle 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra ülkede yaşanan gerilimli süreçlerden dolayı siyasi sığınmacı olarak Avrupa ülkelerine 1980 yılının son 4 aylık döneminde sığınanların sayısı 59.913'e ulaşmıştı (Perşembe, 2005:17). 1980 yılı ekim ayından itibaren Avrupa ül-

keleri Türkiye'ye vize uygulamaya başlamış ve işçi alımı, aile birleşimlerini de tamamen durdurma kararı almıştır (Taşdelen, 2001:5). 1990'lı yıllarda Türkiyeli göçmenler, buldukları ülkenin vatandaşlığına geçme yolunda ciddi adımlar atmaya başlamış olmakla birlikte göçmenler açısından vatandaşlık statüsüne geçmek, sadece eşit haklara kavuşma anlamına gelmemekle birlikte aynı zamanda göçmenlerin yerleşikleşme sürecindeki bir aşamaya da işaret etmektedir. (Canatan, 1995:196). Bu tarihlerden sonra Avrupa'ya göçler gittikçe azalmaya başlamış. Hatta tersine göçlere yer yer sahne olmuştur. Bugün Avrupa'da 15 milyon, Almanya'da büyük çoğunluğu Türkiye'den gelen göçmenler olmak üzere 5 milyon civarında Müslüman göçmen bulunmaktadır (Pew Research 2016).

Çokkültürlülük/Çokkültürcülük, Kültürlerarasılık

1960'lı yıllarda modernliğin kabul ettiği, evrenselcilik, bütünlük, tekillik düşüncesinin yerini (Şan, 2005:72-74) postmodern paradigmayla birlikte özgürlük, farklılık ve hoşgörü kavramları almıştır (Bauman, 2003:131). Postmodernizmin önemli düşünürlerinden biri olarak bilinen Zygmunt Bauman'ın eserlerinde öteki kavramı bağlamında çok kültürlülük kavramıyla sıkça karşılaşmaktayız. Bauman'a göre, bütün kültürler kendi otantik özellikleriyle var olmalıdır (Bauman, 2000:48). Yine Bauman "Çağdaş insanlık pek çok sesle konuşur ve artık çok uzun bir süre bunu yapmaya devam edeceğini biliyoruz. Zamanımızın esas sorunu bu çok sesliğe nasıl armoni kazandırılacağı ve onun bir kakafoni içerisinde yozlaşmasının nasıl önleneceğidir" demektedir (Bauman, 2011:119). Bugün küreselleşme başta olmak üzere pek çok nedenden dolayı neredeyse pek az ülke dışında bütün ülkeler çok dilli ve dinli topluluklardan oluşmaktadır (Şan, 2005:70). Dünya küresel bir köy haline dönüşmesinin sonucu, küçük yerleşim yerleri dahil pek çok farklı yerde farklı insanlarla karşılaşma, birlikte yaşama doğal bir hale gelmiştir. Özellikle Avrupa ve benzer sosyo-ekonomik açıdan refah ülkeleri göçlerden dolayı çok daha fazla bu çeşitliliğe sahiptir. Aynı mekânlarda birbirinden farklı toplulukların yaşaması tabiiyle kendi içerisinde pek çok tartışmayı ve farklı toplum tasarımlarına dair düşünceleri getirmiştir. Bu çerçevede çok kültürlülüğün tanımını ve çerçevesini çiz-

mek ve buna dair farklı görüşleri ve tartışmalara kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır.

1971 yılında ilk defa Kanada Hükümeti tarafından uygulamaya konulan çok kültürlülük politikasıyla göçmenlerin asimilasyonu yerine farklılığın tanınmasına çalışılmıştır. Devlet politikası haline gelen bu uygulamalar ile birlikte dünya gündemine çokkültürlülük kavramı girmiştir (Perşembe, 2009:238). Kanada Devleti, bu konuya bir bakanlığını ayırması, burada yaşayanların büyük kesiminin İngilizce dışında farklı dillerde konuşabilme imkânının olması yalnız teorik değil pratik uygulamasında da başarılı olmuştur (Aktay, 2003:73). Dinsel ve kültürel boyutlarda birbirinden farklı uygulamalara Kanada'da rastlamaktayız. Örneğin çokkültürlülük politikası gereği Sih inancına sahip biri resmi görevi esnasında kama taşıma ve yine sarık takmak isteyen bir Hintli bu özgür imkâna sahiptir (Aktay,2014:41). Kanada'nın kendi vatandaşlarına sağladığı sosyal imkânlardan (Bağlı, 2005:69) dolayı ulusal birliği bir arada tutan değerler*¹ vatandaşlar tarafından övünç kaynağı olarak görülmektedir.

Literatürde kullanılan bir diğer kavram çokkültürcülüktür. Çokkültürlülük ve çokkültürcülük kavramları bazen benzer anlamları içerecek şekilde yanlış kullanılmaktadır. Kavramlar birbirine karıştırılmaktadır. Çokkültürlülük, bir betimleme iken çokkültürcülük ise bir kural içeren yasaya ilişkindir. Çokkültürlülük sosyolojik bir duruma işaret ederken, çokkültürcülük sosyo-politik düzlemde farklı etnik, dinsel, dilsel, cinsel kimliklerin kabulünü ve onaylanmasını içermektedir (Anık, 2012:76-77). Mehmet Anık, İsveç'te yaşayan Türk göçmenler bağlamında tez çalışmasında çokkültürcülük kavramını derinlemesine tartışmaktadır. Ona göre bu kavram, kültürel tanınma, etnik, dinsel ve cinsel kimliğinden ötürü dışlanmama, ayrımcılığa maruz kalmama, kamusal alanın farklılıkları yansıtacak şekilde düzenlenmesi, istihdam, eğitim ve siyasal katılım alanlarının farklılıkları içerecek yasal düzenlemelere işaret etmektedir. Bu kavram aslında farklı kültürel kimliklere sahip grupların/toplulukların aynı toplum içerisinde birbirleriyle

1 1. Eşitlik ve hakkaniyet 2. İstişare ve diyalog 3. Uzlaşma ve hoşgörü 4. Farklılığın desteklenmesi 5. Şefkat ve cömertlik 6. Doğal çevreye tutkunluk 7. Özgürlük ve barış ve şiddete dayanmayan değişimdir. (Kymlicka, Çokkültürlü Yurttaşlık, Çev: A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 283, Bağlı, 54.)

olan ilişkilerini çatışma içerisine girmeden sürdürmenin politik imkânlarını içerir (Anık, 2012:75-77). Çokkültürlülük, dil, etnik, yaşam tarzı ve kültürel olarak benzeşme yerine farklılıkların kendine yer bulduğu bir zemin inşa eder. Parekh, iyi bir toplumu bu farklılığı yansıtan bir özellikleri taşıyan (Emiroğlu, 2016:99), Tambiah, ihtiyaçların zorunlu olarak dayattığı 'kimlik politikası', 'tanınma politikası' ya da 'farklılık politikası' olarak bir projenin ürünü şeklinde tanımlamaktadır (Emiroğlu, 2016: 101-102). Aslında arzulanan hedef, modernleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkan ulus devletlerin içerisinde bulunan etnik, kültürel ve benzeri çeşitliliği siyasal topluluğa dahil etme ve yönetilmesinin imkânını oluşturmaktır. Bundan dolayı kimliklerin eşit olarak kabul görülmesi, demokrasinin bir gereği olarak birçok aydın tarafından benimsenmektedir (Kastoryano, 2009:21).

Her konuda olduğu gibi çokkültürlülük/çokkültürcülük tartışmalarında iki taraf bulunmaktadır. Konunun savunucuları olduğu gibi eleştirenleri de söz konusudur. Batı'da yapılan eleştirilerin çoğu muhafazakâr ve milliyetçi kanattan gelmektedir. Onlar, bu süreci ulus devletin otoritesinin ve ulusal birliğin zayıflatıldığından hareketle tehlikeli bir süreç olarak görmektedirler. Marksizm'i benimseyenler de muhafazakârların tutumuna benzer bir yaklaşımı benimsemektedirler. Bundan dolayı çokkültürlülük/çokkültürcülüğe mesafeli yaklaşılmaktadır. Örneğin Marksist felsefecilerden Slovaj Zizek, çokkültürcülüğü hegemonik kapitalizmin bir kurgusu olarak görmektedir. Ona göre, çokkültürcülük ırkçılığı ima eden, yerel kültürlere tepeden bakan ve her kültürün kendine özgü kimliğine imkân tanıyan bir ütopyadır (Anık, 2012:91-92).

Çokkültürlülük/çokkültürcülük tartışmaları bağlamında, göçmenlerin toplumdaki konumları çerçevesinde Stephan Castles ve Mark J. Miller, uluslararası göçler konusunda Batılı ülkeleri üç farklı kategoride değerlendirmektedir(Castles ve Miller:2008:325).

1. Katı kurallar ve isteksiz davranışlar sergileyen Almanya, Avusturya ve İsviçre'nin uyguladığı katı misafir işçi modelleri.

2. Eski kolonilerinden Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi sömürgeci ülkelere gelen göçmenlere uygulanan düşük oranda haklar tanınmış vatandaşlık.

3. Yasal açıdan göçmenlere geleceğin vatandaşı olarak bakan Amerika, Kanada ve Avustralya.

Bu bağlamda Avrupa'da göçmenlerden bahsedildiğinde odaklanan grup Müslümanlar olmaktadır. Avrupalılar etnik çeşitlilikten hoşlanmamada ılımlı nedenler ileri sürerek çokkültürcülüğe karşı çıkmaktadırlar. Öne sürülen nedenler arasında suç ve ekonomik yükler ve sığınma prosedürlerin suistimali (Anık, 2012:169) ve özellikle dinsel pratiklerin uygulanmasında yaşanan sorunlar gelmektedir (Aktay, 2003:50-51).

Avrupa denildiğinde biri Alman diğeri Fransız olan ve kamuoyunu önemli bir şekilde etkileyen düşünürlerden Jürgen Habermas ve Alain Touraine uzun bir süre çokkültürlülük/çokkültürcülük bağlamında Avrupa'nın ötekisi olan göçmenlere dönük herhangi bir çalışmada bulunmadılar. Habermas siyaset teorisinde, siyasi sisteme güç vermesine karşın Touraine, Habermas'ın aksine modern devleti eleştirir ve sosyal ve kültürel hareketleri önemser (Holub, 2004:282). Habermas, Kanadalı akademisyen Charles Taylor'undan farklı bir model öne sürer. Habermas'ın önerdiği model İsviçre ve ABD örnekleri bağlamında 'Anayasal Yurtseverlik' modelidir. Bu modele göre özel alanda göçmen kendi kültürel kimliğinin gerekliliklerini yerine getirebilmektedir. Fakat kamusal alanda ulus devletin öngördükleriyle kültürel kimlikler sınırlandırılır (Habermas, 2005:136). Taylor, ülkelerin kendilerini göç gerçeğine alıştırmalarına ve devletlerin buna uygun düzenlemelerini yapmalarını gerekli görürken, Habermas, Almanya'nın çok zor şartlarda kurduğu ulus-devlet düzeninin ani bir göçmen kitlesiyle bozulmasını kabullenmez (Aktay, 2003:45). Ayrıca, Habermas, göç olgusunun zorunluluğunu kabullenmekte ve demokratik ülkelerde göç alan ve göç veren kültürler arasında kaçınılmaz alışverişler olacağını belirtmekten de kaçınmaz (Erdoğan, 2014:66). Ernest Gellner, Alman toplumunun kültürel niteliklerinin farkındadır. Habermas'ın düşüncelerinden hareketle, ucuz emek ithal eden ülkelerin başında gelen Alman Devleti'nin göçmenleri kabul etmeye istekli olmasına karşın tam vatandaşlığın bütün imkânlarından göçmenlerin yararlanmalarının bu ülkede yaşayanlarca hoş karşılanmayacağı (Gellner, 1998:68) inancındadır. Nitekim Türkiyeli göçmenlerin Alman vatandaşlığına geçme imkânının tanındığı yasanın çıktığı dönemde yaşlı bir Alman kadın, Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı mektupta, çıkan

yasalar sonucunda yasal anlamda bir göçmenle kendisi arasında fark kalmadığını ve bundan dolayı kendisine ayırt edici bazı hakların verilmesini talep etmiştir (Yaman, 2015:191). Alman kökenli vatandaşları bu eyleme iten etken Alman ulusuna aidiyetin kültür yerine soya dayanmış olmasıdır. Bu bağlamda Almanya'da uzun süredir yaşayan Türkiyeli göçmenlere soy farklılığından dolayı vatandaşlık hemen verilmezken, bütün yaşamlarını Rusya'da geçiren Almanca bilmeyen Alman kökenliler Alman vatandaşlığını hemen almıştır. Bu durum Almanlar tarafından soy bağının ne kadar güçlü olduğuna işaret etmektedir (Anık,2014:166). Avrupa tarihi, birbirinden farklı etnik ve mezhepsel savaşlarla doludur. Bu açıdan bakıldığında II. Dünya Savaşı'na kadar süren bu çatışma ve gerilimlerde milyonlarca insan hayatını kaybetmiş ve tarih trajedilere sahne olmuştur. Bu anlamda hem dinsel, hem dilsel ve hem de renksel bir çeşitliliği içeren Müslümanlarla hayatın her alanının eşitlik ilkesi içerisinde paylaşılmasında zorlanılmaktadır. Türkiyeli göçmenlerin dikey bir hareketlilik içerisinde oluşları, ilk kuşaklara nazaran sonraki kuşakların eğitim, kültür ve iş alanlarındaki görünürlüklerinin artması özellikle ekonomik kriz dönemlerinde yabancılara yönelik olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Fakat Alman muhafazakârların aksine Yeşiller ve Sosyal Demokrat Parti yöneticilerinin küreselleşme olgusunu daha iyi kavraması sayesinde 1997 seçimlerinden sonra yabancılar, Alman vatandaşlığına geçme imkânına kavuşmuştur (AİSıyad, 2004:3, Başer, 2013:123). Ama yönetime daha sonra Hıristiyan Demokrat Parti'nin gelişiyle birlikte bu politikalarda bir gerileme yaşanmıştır. 2010 tarihinde Angela Merkel, 'multi kültürü'ün başarısız olduğunu ve kendilerini Hıristiyanlığa bağlı hissettiklerini ve burada bulunmayanları da yanlış yerde olduğunu dile getirmiştir (Başer, 2013:134). Merkel'in düşüncelerine benzer yorumlar Avrupa'nın farklı ülkelerinden de seslendirilmeye başlanmıştır. Örneğin Hollanda Liberal sol aydınlardan 'Çokkültürcülüğün Dramı' adlı makalesinde Paul Sheffer, çokkültürcülük politikalarının toplumsal barışa zarar verdiğinden hareketle eleştirmektedir. Sheffer, çokkültürcülükle birlikte Avrupalıların kesinlikle kabul edemeyeceği 'namus' cinayetleri gibi bazı uygulamaların kültürel göreliliğin meşrulaştırılmasıyla kabul edilebilir hale geldiğinden yakınmaktaydı (Göle, 2015:45).

Bugün gelinen nokta itibarıyla çok kültürlü modern ulus devletle-

ri iki hedefi gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Ya göçmen grupların kendi alışkanlıkları, anadilleri, dini inançlarına süreklilik kazandırma ya da ulusal devletlerin değerleri, örnek davranışlarının benimsetilmesi şeklindedir (Turan,1992:46-48). Nitekim çok fazla etnik ve kültürel çeşitliliğe rağmen Fransa kendisini bir çokkültürlü toplum olarak görmemektedir (Emiroğlu, 2016:109). Parekh'a göre, Fransızlar kendi kültürlerini evrensel olarak kabul görmelerinden hareketle ülkelerindeki göçmenlerin kendi kültürlerini benimsemelerini beklemektedirler (Parekh,2002: 8-9). Fakat Alman Devleti ile göçmenler arasında üç türlü bir ilişki biçimi söz konusudur. Bunlardan birincisi çokkültürcülük, ikincisi paralel toplum şeklinde ana toplumdandan izole bir toplum oluşturma üçüncüsü ise egemen kültürle donatılmaktır. Bu üç şıktan ilk ikisinin gerçekleşme imkânından bahsetmek mümkün değildir. Alman Devleti'nin istediği daha çok göçmenlerin kendi kültürleriyle kendi aralarında bir mesafe koymalarıdır. Bu talebin öne sürülmesinde göçmenlerin Almanya'nın mevcut şartlarının farkında olarak göç etmeleriyle gerekçelendirilmektedir (Karataş, 2006: 34-37). Dolayısıyla onlara göre bu sürecin sağlıklı işlenebilmesi için göçmenlerin değişime açık, farklı bir egemenlik alanının istenilmemesi ve yeniliklere hazır olmalarıdır. Bu bağlamda Türkiye'den göç eden Alevi toplumu açısından bu üç özellik kolay benimsenebilirken, milliyetçi ve İslami hassasiyeti bulunan muhafazakâr grupların bunu tamamen yerine getirmeleri çok mümkün görünmemektedir.

Avrupa ülkelerinde son dönemlerde yapılan seçimlerde aşırı sağ partilerin yükselişte olmaları ve daha önceki seçimlere oranla yüksek oy almaları çokkültürlülük açısından olumsuzluk yaratmaktadır. Özellikle refah paylaşımında ortaya çıkan endişeler ve kimlik sorunları Soğuk Savaş sonrası dönemde gündemde yer alması bir arada farklı kültürlerin bulunmasını güçleştirmiş ve aşırı sağ partilerin yükselişine zemin hazırlamıştır. Aşırı sağ partilerin gündemlerinde yer alan konuların başında, 'yabancı korkusu' ve 'göçmen karşıtlığı' bulunmaktadır (Çetin, 2017). Avrupa ülkelerinde artan işsizlik, ekonomik kriz ve Ortadoğu'dan gelen göçler ve merkez partilerin sorun çözme noktasındaki yetersizlikleri aşırı sağ partilere olan ilgiyi arttırmaktadır (Göç Vakfı, 2017). 2013 yılında Almanya'da kurulan AfD (Almanya İçin Alternatif Partisi), ilk kez Saksonya Anhalt, Baden Württemberg ve Rheinland Pfalz eyalet meclislerinde temsil edildiler. İslam'ın

Alman anayasası ile bağdaşmadığından hareketle “İslam’ın Almanya’ya ait olmadığı” maddesini parti programına alan AfD’nin 24 Eylül 2017 yılında yapılan seçimde % 13 oyla üçüncü parti olması gelecek yıllar açısından göçmenler ile ilişkilerin daha olumsuz yönde ilerleyeceğini göstermektedir. 1933 yılında meydana gelen Reichstag Yangınından sonra ilk defa Federal Meclis’te (Bundestag) ırkçı bir partinin temsil edilmesi (Amerikan Bülteni, 2017) çokkültürlülük açısından Almanya’da daha olumsuz bir siyasal gündemin olacağı olasılığını arttırmaktadır. 2008 tarihinde yapılan bir araştırma sonuçları Almanların % 46’sı Almanya’da Müslüman nüfusun olmasının gerekenden daha fazla olduğuna ve % 58’i ise Müslümanların yaşamlarının kısıtlanması gerektiğini ifade etmektedir (Özyürek, 2015:32). Yine Bertelsmann Vakfı’nın araştırma sonuçlarına göre, % 61 gibi yüksek bir oranda Alman İslam’ı kendi toplumlarına uygun bir din olarak görmediklerini ve % 57 gibi bir oranda Müslümanları kendilerine yönelik bir tehdit olarak görmektedir (Bertelsmann Vakfı, 2015). 2014 yılında dikkatleri çekmeye başlayan PEGİDA ((Patriotic Europeans Against the Islamisation of the Occident) hareketi, Dresden’deki gösterilerde 25.000 kişiyi bir arada toplamayı başarmıştır (Ağçoban, 2016:156). Ayrıca yapılan araştırmada, Avrupa’da Ocak 2016 ve Ocak 2017 tarihleri arasında 2400’den fazla İslamofobik saldırı tespit edilmiştir (Diaspora Araştırma Merkezi, 2017).

Alman siyasetçilerinin ve entelektüellerinin dışında Türkiyeli göçmenlerin bu konuda düşünceleri nelerdir? sorusuna karşılık şunlar söylenebilir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre Almanya’da yaşayan Türklerin %75’i kendisini ikinci sınıf vatandaş olarak görmektedir (Başer, 2013:130). Türkiyeli göçmenlerin çokkültürlülük kavramı yerine Alman siyasetçilerin eleştirilerinden hareketle son zamanlarda ‘kültürlerarasılık’ kavramı almıştır. Kültürlerarasılık ve çokkültürlülük kavramları birbirinden ayrı iki anlamı içermektedir. Çokkültürlülük, farklı kültürlerin bir arada bulunması durumuyla ilgili iken, kültürlerarasılık kültürel karşılaşma durumlarındaki etkileşimi ifade eden bir kavramdır (Kartarı, 2014: 51) Kültürlerarasılık, kültürleri kendi alanına hapsedmek yerine alış-verişe dayanır ve bu kavramın içeriğinde ırkçılık, milliyetçilik, yabancı düşmanlığı ötekiyle kurulacak ilişkiyi bozacak olumsuzluklar yer almaz ve bunlara karşıdır. Kavramın kendi-

si farklı bir kültürün yadrganmasını engelleyen bir özelliğe sahiptir (Kaya-Kentel, 2005:143). Bundan dolayı Almanyalı Türkiyeliler, kültürlerarasılık kavramını daha çok benimsemektedirler. Bu durum araştırma sonuçlarına da yansımıştır. Kaya ve Kentel'in yapmış olduğu araştırmada Almanya'da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin kültürlerarasılığı % 86, çokkültürlülüğü % 65 oranlarında onayladığı tespit edilmiştir (Kaya-Kentel, 2005:148). Ama son dönemde yaşanan siyasi gerilimler ilişkilere olumsuz yansımıştır. Nitekim Data 4U'nun Kuzey Alman Radyo Televizyon Kurumu için yapmış olduğu ankete göre; ankete katılanların % 52'si Almanlar ile Almanyalı Türkerlerin ilişkisinin kötüye doğru gittiğini belirtmiştir (SAU DİAM).

Sonuç ve Değerlendirme

Çokkültürlülük ile ilgili tartışmalar, 1970'li yıllarla birlikte Kanada'da başlamış ve hala yüksek oranda göçmen topluluğunu barındırmaktadır. Avrupa ülkelerinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra geçici olarak istihdam etmeyi planladıkları göçmenlerin yerleşik düzene geçişleri ile birlikte bu tartışmalar gündeme gelmiştir. İlk önce bununla yüzleşmekten kaçınılmasına karşın daha sonra bu gerçek kabullenilmeye başlanmıştır. Son dönemde Almanya'ya birçok Müslüman göçmenin gelişi ve zaman zaman buralarda meydana gelen olumsuz olayların sonucunda Müslümanlara yönelik algıda olumsuz bir yükseliş olduğu görülmektedir. Bunun sonucu kısa süre önce başta Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde seçim sonuçlarına yansdı. Kendi parti programlarında yabancılara yönelik olumsuz söylemleri içeren partiler daha önceki yıllara oranla yüksek oy oranlarına sahip oldular. Dolayısıyla Almanya'da bundan sonra yabancılara yönelik olumsuz söylemlerin kamuoyunda daha fazla yer alacağı öngörülebilir.

Almanya'da yaşayan Türkiyeli göçmenler, Alman toplumuyla ilişkilerinde farklı bir ilişki biçimi geliştirmişlerdir. Bunlardan ilki, birinci kuşaktan günümüze kadar gelen marjinalleşme eğilimidir. Hâkim toplumdan izole olarak gettolaşmadır. İlk gelen kuşağın kendisine çok fazla güvenmesi ve Almanya'ya gelişin geçici olarak görülmesi gibi nedenler bunu doğurmuştur. Daha sonraki kuşaklarda Alman toplumuyla olan iletişim artmış ve entegrasyon ve asimilasyon gibi süreçler kısmen Türkiyeli toplumun belli kesimlerinde görülmüştür. Laik, seküler bir yaşam anlayışına sahip bi-

reylerde asimilasyon ve entegrasyon arasında bir salınım görülmesine karşın, muhafazakar dediğimiz kesimde ise marjinalleşme ve entegrasyon arasında bir salınım söz konusudur. Aslında büyük Türkiyeli göçmen çoğunluk Almanya'da herhangi bir olumsuzluğa neden olmamayı burada yaşam için yeter bir koşul olarak görmektedir. Türkiyeli göçmenlerde, çokkültürlülük yerine 'kültürlerarasılık' anlayışının daha belirgin olduğu söylenebilir. Bundan kastedilen de derinlemesine her iki toplumun birbirini kendi kültürel öğeleri çerçevesinde anlamaya çalışması ve kültürlerarası alış-veriştir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ağçoban, S. (2016). "Dinsel Şiddet Bağlamında SETA'nın 'Almanya'da İslamofobi 2015' Raporunun Değerlendirilmesi", *Bilimname XXXII*, 2016/3, 147-163
- Aktay, Y. (2003). "Küreselleşme ve Çokkültürlülük". *Tezkire Dergisi*,1:35.
- AlSayyad, N. (2004). "Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam: Kimlik ve Kültür Söylemleri Üzerine", *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam*. Ed: AlSayyad, N ve ve Castells, M., Çev: Savan, Z. İstanbul: Everest Yayınları.
- Amerikan Bülteni, (2017), <http://amerikabulteni.com/2017/09/25/almanyada-parlamentoya-giren-asiri-sagi-parti-afdinin-sira-disi-lideri/>. (Erişim Tarihi: 02 Aralık 2017).
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*. İstanbul:Açılım Yayınevi.
- Bağlı, M. ve Özensel, E. (2005). *Çokkültürlü Vatandaşlık: Kanadalı Türklerin Aidiyet Çabaları ve Değer Yapıları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Başer, B. (2013). *Diasporada Türk-Kürt Sorunu: Almanya ve İsveç'te İkinci Kuşak Göçmenler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (1998). *Sosyolojik Düşünmek*. çev: Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bertelsman Vakfı, <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/topics/aktuellemeldungen/2015/januar/religion-monitor/>, (Erişim Tarihi 03 Aralık 2017).
- Canatan, K. (1995). *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Castles, S. ve Miller, M.J.(2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. çev. Baran, B.U. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Çetin, S. (2017). Avrupa'nın Yükselen aşırı Sağ ile İmtihani <http://akademikperspektif.com/2015/01/16/avrupanın-yukselen-asiri-sag-ile-imtihani/> (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2017).
- Emiroğlu, B. (2016). "Avrupa Birliği'nin Çokkültürlülük ile İmtihani", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44. sayı, 91-12
- Erdoğan, M. (2014). "11 Eylül'den Sarrazin'e Almanya'da Sosyal ve Siyasal Bağlam İçinde İslam", *Almanya'da Müslümanlar*, Ed: Bulut, Y. Ankara: Kadim Yayınları.
- Gellner, E. (1998). *Milliyetçiliğe Bakmak*. Çev. Özertürk, S. ve Soyarik, N. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gitmez, A. S. (1983). *Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Göç Vakfı (2016). "Avrupa'da Aşırı Sağın Endişe Veren Yükselişi", <http://gocvakfi.org/avrupada-asiri-sagin-endise-veren-yukselisi/> (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2017).
- Göle, N. (2015). *Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Habermas, J. (2005). "Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı". *Çokkültürlülük ve Tanınma Politikası*. Çev. Doğan, M. H. Yay. Haz. Gutman, A. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Holub, R. (2004). Entellektüeller ve Avro-İslâm. *Müslüman Avrupa Ya da Avro-İslâm*. Ed. Alsayyad, N-Castells, M. Çev. Savan, Z. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kartarı, A. (2014). *Kültür, Farklılık ve İletişim: Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Karagöz, R. (2007). *Almanya Yeni Yurt Son Göçün Anatomisi*, İstanbul: Fide Yayınları.
- Karataş, A. (2006). *Almanya'daki Türkiyeli Göçmenler Özelinde Asimilasyon ve Entegrasyon*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, A., Kentel, F. (2005). *Euro Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü Engel mi?*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kastoryano, R. (2009). "Çok Kültürlülük Avrupa İçin Bir Kimlik mi?", *Avrupa'ya Kimlik*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küçükcan, T. (1999). *Politics of Ethnicity, Identity and Religion Turkish Muslims in Britain*, Yayımlanmış Doktora Tezi, University of Warwick.
- Martin, P. L. (1991). *Bitmeyen Öykü: Batı Avrupa'ya Türk İşçi Göçü*, Ankara: Peilin Ofset.

- Parekh, B.(2002). Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori Çev. Bilge Tanrıseven, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Perşembe, E. (2005). *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- PEW (2016). <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/07/19/5-facts-about-the-muslimpopulation-in-europe/>, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2017).
- Sakarya Üniversitesi Diaspora Araştırma Merkezi (2017). Avrupa'da İslam Düşmanlığı Analizi, Ocak Şubat Mart 2017 Raporu.
- Sezal, İ. (2003). *Sosyolojiye Giriş*, 2. Baskı, Ankara: Martı Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*, çev: Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Şan, M.K. (2005). "Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne, Bir Deneme", *Milel ve Nihal*. 3.
- Şen, F.ve Koray, S.(1993). *Türkiye'den Avrupa Topluluklarına Göç Hareketleri*. Köln: Önel Yayınevi.
- Tabakcı, N. (2009). *Alt Kültürlerde Kimlik Türkiye'deki Karaçaylar*. Konya: Kömen Yayınları.
- Taşdelen, M. (2001). "Avrupa'da Yeni Kuşak Türk Gençliği". *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Sakarya.
- Turan, K. (1992). *Almanya'da Türk Olmak*, İstanbul: Sümer Kitabevi.
- Yaman, F. (2015). Sivil Toplum Bağlamında Avrupa'da İslam ve Müslüman Kimliği: Almanya Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.